

Валентина ЧЕРНЕНКО

**КОМПЛЕКСНІ ЗАВДАННЯ
ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО
ЗНО (НМТ) НА ОСНОВІ
ОПОВІДАНЬ І КАЗОК
В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО
ПРО МАМУ**

**Яблуко в осінньому саду
(оповідання)**

Пізньої осені маленькі близнятка Оля й Ніна гуляли в яблуневому саду. Був тихий сонячний день. Майже все листя з яблунь опало і шурхотіло під ногами. Тільки де-не-де на деревах залишилося пожовкле листячко.

Дівчатка підійшли до великої яблуні. Поруч із жовтим листком вони побачили на гілці велике рожеве яблуко.

Оля й Ніна аж скрикнули від радості.

– Як воно тут збереглося? – з подивом запитала Оля.

– Зараз ми його зірвемо, – сказала Ніна і зірвала яблуко. Кожній хотілося потримати його в руках.

Олі хотілося, щоб яблуко дісталось їй, але вона соромилась висловити це бажання, а тому сказала сестрі:

– Хай тобі буде яблуко, Ніно...

Ніні хотілося, щоб яблуко дісталось їй, але вона соромилась зізнатися в цьому. Ніна сказала:

– Хай тобі буде яблуко, Олю...

Яблуко переходило з рук в руки, дівчатка не могли дійти згоди. Та ось їм обом сягнула одна і та ж думка: вони прибігли до мами радісні, схвильовані.

Віддали їй яблуко.

У маминих очах сяяла радість

Мама розрізала яблуко й дала дівчаткам по половинці.

Завдання

1. Знайдіть у тексті безсполучникові речення, складіть до них схеми.

2. Виконайте морфологічний розбір слів «дісталось», «віддали».

3. Виконайте фонетичний розбір слова «яблуко».

**Сьома дочка
(казка)**

Було у матері сім дочок. Ось поїхала одного разу мати в гості до сина. А син жив далеко-далеко. Повернулася додому аж через місяць.

Коли мати ввійшла до хати, дочки одна за

одною почали говорити, як вони скучили за матір'ю.

– Я скучила за тобою, немов маківка за сонячним променем, – сказала перша дочка.

– Я ждала тебе, як суха земля жде краплину води, – промовила друга дочка.

– Я плакала за тобою, як маленьке пташеня за пташкою, – сказала третя.

– Мені тяжко було без тебе, як бджолі без квітки, – щебетала четверта.

– Ти снилась мені, як троянді сниться краплина роси, – промовила п'ята.

– Я виглядала тебе, як вишневий садочок виглядає

соловейка, – сказала шоста.

А сьома дочка нічого не сказала. Вона зняла з ніг матусі взуття і принесла їй у мисці теплої води – помити ноги.

Завдання

1. Знайди у тексті складнопідрядне речення з кількома підрядними, виконай його повний синтаксичний розбір.

2. Дванадцять іменників із казки розподіли за відмінами.

3. Випиши з тексту приклади усіх частин мови.

Борщ зі скибкою свіжого хліба

В однієї матері було два сини – Працьовитий і Ледачий. Одного разу поїхав Працьовитий у поле – землю орати, а Ледачий пішов у садок під грушею лежати...

Мати думає: «Що б його смачне на обід синам зварити?» Зварила борщу зі свіжою капустою, зі сметаною, з кропом і буряками. А до борщу спекла хліба свіжого, пахучого. Сіла мати біля столу, чекає синів. Ось уже й сонце стало на вечірньому пружі, а Працьовитого немає. Ледачому вже під грушею не лежить, хочеться їсти, та знає, що обідати мати дає обом разом.

Ось і приїхав Працьовитий. Умився, перевдягнувся, сів за стіл, і Ледачий сів. Насипала мати дві миски борщу, нарізала хліба. Запахло в хаті борщем і свіжим хлібом, їсть Працьовитий та дякує матері:

– Ой, смачного ж ви борщу наварили!

Виїв Працьовитий миску борщу й ще попросив. А Ледачий з'їв одну ложку – скривився – зажурився, а як третю з'їв, – на стіл схилився, ложку поклав і питає матері:

– Мамо, чого це борщ такий недобрий?
– Їдь, сину, завтра в поле, – каже мати, – то й борщ буде добрий, і хліб пахучий буде...

Завдання

1. Випиши із тексту складні речення різних видів, обґрунтуй свій вибір.
2. Виконай фонетичний розбір слова «*перевдягнувся*».
3. Розбери за будовою шість прикметників.

Чому мама так хвалить?

Пішла мама на роботу, а вдома залишилася шестирічна Люда. Вона ще не ходить до школи.

Мама загадала Людї у хатї прибрати і квіти полити. Люда прибрала і квіти полила. А потім думає: «Зварю-но я борщу. Мама прийде з роботи втомлена. Хай відпочине».

Зварила Люда борщ, покуштувала. Борщ несмачний... Оце мама сваритиме!

Прийшла мама з роботи. Здивувалася, що Люда варила страву. Насипала борщу, їсть і хвалить:

– Ой смачного ж ти борщу зварила, дочко!

Людї ніяково слухати ці слова. Адже вона куштувала борщ – він не смачний. Думає Люда: «Чому ж мама так мене хвалить?»

Завдання

1. Якими засобами зв'язку пов'язані 1-2, 3-4 речення? Пояснить допущену помилку.
2. Виконайте морфологічний розбір прислівників «*вдома*», «*ніяково*».
3. Випишіть із тексту приклади всіх форм дієслова.

Найгарніша мама

Випало Совеня із гнізда та й повзає. Далеко забилось, не може знайти рідного гнізда. Побачили птахи малого – некрасивого, з великою голівкою, вухатого, банькатого, жовторотого. Побачили та й питають, дивуючись:

– Хто ти такий, де ти взявся?

– Я Совеня, – відповідає мале. – Я випало з гнізда, не вмю ще літати і вдень дуже погано бачу. Я шукаю маму.

– Хто ж твоя мама? – питає Соловей.

– Моя мама Сова, – гордо відповідає Совеня.

– Яка ж вона? – питає Дятел.

– Моя мама найгарніша.

– Розкажи, яка ж вона, – питає Дрізд.

– У неї голова, вуха й очі такі, як у мене, – відповідає з гордістю Совеня.

– Ха-ха-ха! – зареготали Соловей, Дятел і Дрізд. – Та ти ж потвора. Виходить, і мати твоя така сама потвора.

– Неправда! – закричало Совеня. – Мама в мене найгарніша.

Почула його крик Сова, прилетіла потихеньку, взяла Совеня за лапку й повела до

рідного гнізда. Совеня уважно подивилося на свою маму: вона була найгарніша.

Завдання

1. Перебудуйте безсполучникове речення на складнопідрядне.
2. Виконайте фонетичний і словотвірний аналізи слова «*совеня*».
3. Виконайте морфологічний аналіз дієприслівника з тексту.

Народився братик

В Оленчиної матусі народився хлопчик. Радіє Оленка: тепер у мене є братик.

Прокинулася мама вночі Оленка, бачить – схилилась мама над колискою та й співає колискові.

Заворушилась заздрість в Оленчиній душі. Тепер, думає, мама вже не любитиме мене так, як раніше. Бо треба ж і Петрика любити.

– Мамо, – каже Оленка вранці, – ой, як люблю я вас...

– А чого ти мені це говориш? – непокоїться мати.

– Бо хочу, щоб ви мене любили не менше, ніж Петрика...

Мама полегшено зітхнула й каже:

– Піди, Оленко, Сонця запитай, як воно ділить своє тепло між людьми?

Вийшла Оленка та й питає. А Сонце каже:

– Для кожної людини – все моє тепло. Від першої до останньої іскринки.

Завдання

1. Досліди, у яких реченнях допущені граматичні помилки, виправ їх.
2. Випиши іменники, які вживаються тільки в однині.
3. Виконайте синтаксичний розбір словосполучень: прикметник + іменник, дієслово + прислівник, дієслово + займенник.

Образливе слово

Одного разу Син **розсердився** і згарячу сказав Матері **образливе**, грубе слово. Заплакала мати. Схаменувся Син, жаль стало йому Матері. Ночей не спить – мучить його совість: адже він образив Матір.

Йшли роки. Син-школяр став дорослою людиною. Настав час їхати йому в далекий край. **Поклонився** Син Матері низько до землі й говорить:

– Простіть мені, Мамо, за образливе слово.

– Прощаю, – сказала Мати й зітхнула.

– Забудьте, Мамо, що я сказав вам образливе слово.

Задумалась Мати, геть **посмутніла**. На її очах з'явилися сльози. Каже вона синові:

– Хочу забути, Сину, а не можу. Рана від колючки загоїться й сліду не залишиться. А рана від слова заживає, проте слід глибокий **зостається**.

Завдання

1. Знайди орфограми, обґрунтуй їх написання за допомогою правил.

2. З'ясуй тип і стиль мовлення тексту, доведи свою думку.

3. Розбери за будовою виділені слова.

Сива волосинка

Маленький Михайлик побачив у косі матері три сиві волосинки.

– Мамо, у вашій косі три сиві волосинки, – сказав Михайлик. Мама усміхнулась і нічого не сказала. Через кілька днів Михайлик побачив у материній косі чотири сиві волосинки.

– Мамо, – сказав Михайлик здивовано, – у вашій косі чотири сиві волосинки, а було три... Чого це посивіла ще одна волосинка?

– Від болю, – відповіла мати. – Коли болить серце, тоді й сивіє волосинка...

– А від чого ж у вас боліло серце?

– Пам'ятаєш, ти поліз на високе-високе дерево? Я глянула у вікно, побачила тебе на тоненькій гілці. Серце заболіло, й волосинка посивіла.

Михайлик довго сидів задумливий, мовчазний. Потім підійшов до мами, обняв її і тихо спитав:

– Мамо, а коли я на товстій гілці сидітиму, волосинка не посивіє?

Завдання

1. Поясни ускладнення простих речень у тексті. Виконай синтаксичний розбір одного з них.

2. Виконай фонетичний розбір слова «пам'ятаєш».

3. Випиши з тексту займенники різних розрядів.

Хто кого веде додому?

У дитячому садочку хлопчики-однорічки Василько і Толик. Обом по п'ять років, їхні матері працюють. Коли повертаються з роботи, заходять у дитячий садочок. Мати одягає Василька, бере його за руку й каже:

– Ходімо, Васильку, додому.

А Толик одягається сам, бере маму за руку й каже:

– Ходімте, мамо, додому.

Дорогу перемело. Є тільки вузька стежечка серед снігових заметів.

Мати Василькова йде по снігу, а син – стежечкою. Бо мама веде Василька додому.

Толик йде по снігу, а мати – стежечкою. Бо Толик веде маму додому.

Минуло дванадцять років. Стали Василько й Толик сильними, стрункими, красивими юнаками.

Якось занедужала тяжко Василькова мати.

Того самого дня важко захворіла і Толикова мати.

Лікар жив у сусідньому селі за кілька

кілометрів. А було це взимку, дорогу засипало снігом.

Василько вийшов за ворота, глянув на сніг та й каже:

– Хіба можна по такому снігові йти?

Постояв трохи Василько й повернувся до хати.

А Толик пішов глибоким снігом у сусіднє село й повернувся з лікарем.

Завдання:

1. Випиши з тексту приклади різних видів складних речень. Виконай синтаксичний розбір безсполучникового речення.

2. Виконай синтаксичний розбір словосполучень (дієслово + іменник, прикметник + іменник).

3. Випиши прикметники різних розрядів.

Найласкавіші руки

Маленька дівчина приїхала з мамою у велике місто. Пішли вони на базар. Мама вела доньку за руку. Дівчинка побачила щось цікаве. На радіощах заплескала в долоні. І загубилася в юрбі. Загубилася і заплакала:

– Мамо!.. де моя мама?

Люди оточили дівчину й питають?

– Як звать тебе, дівчинко?

– Оля.

– А маму як звать? Скажи, ми зараз її знайдемо.

– Маму звать... мама... матуся.

Люди усміхнулись. І знову питають:

– Ну, скажи, які в твоєї мами очі: карі, сині, блакитні, сірі?

– А коси? Які в мами коси – чорні, русі?

– Коси... найкрасивіші...

Знов усміхнулись люди. Питають:

– Скажи, які в неї руки? Може, якась родимка у неї на руках є, згадай.

– Руки у неї... найласкавіші.

Пішли люди й оголосили по радіо:

«Загубилася дівчинка. У її мами найдобріші очі, найкрасивіші коси, найласкавіші у світі руки».

І мама знайшлася.

Завдання

1. Випиши прикметники найвищого ступеня порівняння.

2. Виконай фонетичний розбір слова «усміхнулись».

3. Випиши з тексту неповне речення.

Лялька під дощем

(оповідання)

Зіна вклалася спати. А надворі почалася гроза. Гримів грім, з-за Дніпра насувалися чорні хмари. По залізному даху зашумів дощ.

Блиснула блискавка. На мить стало ясно, як удень. Зіна побачила: на подвір'ї стоять калюжі води, йде дощ, і – ой горе, що ж таке? –

на лавці, під дощем, лежить її лялька Зоя. Вона забула Зою на лавці. Як же це трапилось? Як же вона не згадала про Зою, лягаючи спати, як же вона не подумала про неї, коли почалася гроза?

Від цих думок Зіні стало важко, і вона заплакала. А ще важче було від думки про те, що на лавці лежить під холодним дощем її Зоя... Зіна встала з ліжка, тихо відчинила двері, побігла на подвір'я. Дощ миттю змочив її сорочечку. Вона підбігла до лавки, взяла Зою, пригорнула її до грудей. Коли Зіна відчинила двері, мама ввімкнула світло і широко розплющеними від страху очима дивилася на порожнє ліжко. Побачивши Зіну з притуленою до дитячих грудей лялькою, мама перевела дух. Вона взяла рушник, витерла Зіну, переодягла в суху сорочечку. Давши рушник, сказала:

– Витри ж Зою... Як же це ти її забула на лавці?

– Ніколи більше такого не буде, матусю...

Завдання

1. Визнач тип і стиль тексту оповідання.
2. Випиши складнопідрядні речення, визнач вид підрядних речень.
3. Випиши приклади службових частин мови.

Крила матері

Спекотного літнього дня вивела Гуска своїх маленьких жовтеньких гусенят на прогулянку.

Вона вперше показувала діткам великий світ. Цей світ був яскравим, зеленим, радісним: перед гусенятами розкинувся величезний луг. Гуска навчала діток щипати тонесенькі стеблинки молодої травички. Стеблинки були солодкими, сонечко теплим й лагідним, трава м'якою, світ затишним, добрим і співав безліччю голосів бджіл, жучків, джмелів, метеликів. Гусенята були щасливі.

Вони забули про матір і розійшлися величезним зеленим лугом. Коли життя щасливе, коли на душі мир і спокій, про маму часто забувають. Стривожившись, Гуска стала скликати дітей, але не всі вони послушалися. Раптом насунулися темні хмари, і на землю впали перші великі краплі дощу. Гусенята подумали: світ не такий вже й затишний та добрий. І тільки-но вони про це подумали, кожне згадало про матір. Несподівано кожному з них стала потрібна, ой, як потрібна мама. Вони підняли маленькі голівки і побігли до неї.

А тим часом з неба посипалися великі градини. Гусенята ледве встигли прибігти до матері, вона підняла крила і накрила ними своїх дітей. Бо крила існують насамперед для того, щоб накривати дітей – про це відомо кожній матері, а потім вже для того, щоб літати. Під крилами було тепло і безпечно; гусенята чули гуркіт грому, який долітав ніби здалеку,

завивання вітру і стукіт градин. Їм навіть стало весело: за материнськими крилами коїться щось страхотливе, а вони у теплі та затишку. Їм і на думку не спадало, що крило має два боки: всередині було тепло і затишно, а зовні – холодно й небезпечно.

Потім усе затихло. Гусенятам хотілося скоріше на зелений луг, але мати не піднімала крил. Маленькі діти Гуски вимогливо запищали: «Випускай нас, мамо». Так, вони не просили, а вимагали, бо коли дитя відчуває міцну, сильну материнську руку, воно не просить; а вимагає. Мати тихо підняла крила. Гусенята вибігли на траву. Вони побачили, що в матері поранені крила, вирвано багато пір'їнок. Гуска важко дихала. Вона намагалася розправити крила і не могла цього зробити. Гусенята все це бачили, але світ знову став таким радісним і добрим, сонечко сяяло так яскраво та лагідно, бджоли, жуки, джмелі співали так красиво, що гусенятам і на думку не спало запитати: мамо, що з тобою? І тільки одне, найменше і кволе гусеня підійшло до матері й запитало: «Чому в тебе поранені крила?» Вона тихо відповіла, ніби соромлячись свого болю: «Все добре, сину».

Завдання

1. Випиши з тексту всі види складних речень, виконай синтаксичний розбір складносурядного речення.
2. Випиши шість прикметників, утворених суфіксальним способом творення.
3. Випиши речення з дієприслівниковим зворотом.

Моя мама пахне хлібом

(оповідання)

Одного дня в дитячий садок привели двох новачків – п'ятирічних хлопчиків Толю й Колю. Їх привели мами. Хлопчики познайомились.

Толя запитав Колю:

– Де працює твоя мама?

– А хіба ти не знаєш? – здивувався Коля. –

Вона ж пахне ліками. Моя мама – лікар. Захворіє людина – мама вилікує. Без лікаря люди не могли б жити. А твоя мама де працює?

– А хіба ти не знаєш? – здивувався Толя. –

Вона ж так пахне хлібом. Моя мама – пекар. Вона годує людей. Без хліба не міг би ніхто жити.

– І лікар? – запитав здивовано Коля.

– І лікар не міг би, – з гордістю сказав Толя.

Завдання

1. Запиши оповідання непрямою мовою.
2. Випиши із тексту приклади різних частин мови.
3. Виконай морфологічний розбір двох займенників із тексту.